

***Aphanes arvensis* L. a Crisicumban és más adatok Magyarország flórájának ismeretéhez**

GULYÁS Gergely¹, MAGOS Gábor², MOLNÁR Attila³ & HORVÁTH Dénes¹

(1) Bioaqua Pro Kft., H-4032 Debrecen, Soó Rezső u. 21.
(2) Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, H-3304 Eger, Sánc utca 6.
(3) H-4027 Debrecen, Domokos L. u. 8.

***Aphanes arvensis* L. in the Crisicum (E Hungary) and further data on the flora of Hungary**

Abstract – New localities of 4 rare taxa are presented from Eastern Hungary. The species are new for the flora of particular floristical regions, specifically: „Eupannonicum”: *Polystichum braunii*; „Crisicum”: *Aphanes arvensis*; „Samicum” and „Nyírségense”: *Agrimonia procera*. Three new localities of the alien species *Montia linearis* in Hungary are presented. This species is still very rare in Europe, reported only from Poland, Denmark and Hungary.

Keywords: Crisicum, Eupannonicum, flora, *Montia linearis*, Nyírségense, Samicum

Összefoglalás – A közleményben 4 ritka növényfaj kelet-magyarországi előfordulásairól számolunk be. A fajok egyes flórajárásokra vagy flóravidékekre újnak számítanak: Alföld (Eupannonicum): *Polystichum braunii*; Tiszántúl (Crisicum): *Aphanes arvensis*; Észak-Alföld (Samicum) és Nyírség (Nyírségense): *Agrimonia procera*. A jövevény *Montia linearis* előfordulásához három új adatot közlünk Magyarországról. Ez a faj még mindig nagyon ritka Európában: csak Lengyelországból, Dániából és Magyarországról jelezték.

Keywords: Alföld, Észak-Alföld, flóra, *Montia linearis*, Nyírség, Tiszántúl

Bevezetés

Közleményünkben olyan fajok közelmúltban (2006–2016) felfedezett kelet-magyarországi előfordulási adatait mutatjuk be, amelyek jelenlétét az érintett flórajárásból vagy flóravidékről a rendelkezésünkre álló irodalom és herbáriumi anyag (BP és DE) tanúsága szerint korábban nem jelezték. A vizsgált terület növényföldrajzi felosztása tekintetében JÁVORKA & SOÓ (1951) munkáját vettük alapul. A dűlőnevek az 1:10 000-es léptékű EOTR térképek névanyagát követik. Az előfordulási adatok mellett feltüntetjük a lelőhelyeket fedő flóratérképezési kvadrátok azonosítóit (NIKLFIELD 1971).

Enumeráció

***Aphanes arvensis* L.:** 2015. 04. 30-án és 2015. 05. 04-én Kismarja külterületén (a Crisicumban), az Óriás-part és a Középső-szik legelőin találtuk az *Aphanes arvensis* néhány száz töves állományát (KEF: 8796.2).

2016. 04. 07-én pedig Garbolc külterületén (a Samicum területén), a Hármashatár nevű

leelő egy kisebb kiemelkedésén, ugyancsak leelőn találtuk meg (KEF: 8003.1).

A faj tisztántúli előfordulásáról, a magyarországi részről semmilyen korábbi irodalmi adatot nem találtunk (nem szerepel a Tisztántúli flórájában (Soó & MÁTHÉ 1938), az azt kiegészítő munkákban (Soó 1940, 1948, Soó *et al.* 1942, UJVÁROSI 1940, 1941), továbbá nem találtunk tisztántúli lapot a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytárának herbáriumában és a Debreceni Egyetem Soó Rezső Herbáriumában sem. Nem került be az *Új magyar fűvészkönyvbe* (ANONYMUS 2009) sem. A *Magyarország edényes növényfajainak elterjedési atlasza – Atlas Florae Hungariae* (BARTHA *et al.* 2015) a Dunától keletre egyetlen előfordulási adatot sem jelenít meg.

Legközelebbi gyűjtései: Nagyvárad (ma Románia: Oradea) (szántóföldeken a Szalka tanyánál, az ... erdőszél és Pece Szt Mártonnál), (Simonkai, 1876–77); Munkács (ma Ukrajna: Мукачеве) (inter segetes pr. Munkács), (Margittai, 1922); Árdánháza (ma Ukrajna: Арданово) (Com. Bereg. Ditio 'Háthegeység'. Ad pagum Árdánháza.), (Thaisz, 1909). Utóbbi már nem az Alföldön található, hanem egy mintegy 150–200 m magas kis medencében a 400 m-t meghaladó gerincű Hát-hegeység lábánál.

A Tisztántúllal ellentétben elmondható, hogy a Samicumból több előfordulási adat is származik. Először 1954-ben jelezte Simon Tibor (SIMON 1954), aki a Beregi-síkon (Barabás) és a Szatmári-síkon (Nemesborzova) is megtalálta. Később GONDOLA (1969) közölte előfordulását a Beregi-síkról, Beregsurány és Márokpapi külterületéről, továbbá több átmeneti helyzetű területről, amelyeket ő a Samicumba helyezett, azonban ezek inkább a nyírségi Tisza-ártérhez tartoznak: Zsurk, Aranyosapáti, Nagyvarsány, Kisvarsány, Vásárosnamény, Vitka. 1969 óta azonban a fajnak közölt előfordulási adata, vagy gyűjtése a Samicumból sincs.

Agrimonia procera Wallr.: Ezt a fajt 2006. 05. 11-én Garbolc külterületén, a 17. határkőtől D-re, a Lucska-csatorna menti fasorban és a cserjésedő gyepen (KEF: 8003.1), majd 2006. 05. 26-án Kishódos külterületén, a Pinkóci-tag és a Kovács-tag közötti fasorban, továbbá a Zsiga táblája és a Vaskapu-táj dűlők területén cserjésedő gyepeken találtuk meg (Szatmári-sík, Samicum) (KEF: 8002.2).

2015. 07. 17-én, 27-én és 28-án a Nyírségense területén Fábiánháza határában (a Disznókút-hegytől D-re (KEF: 8199.4), a Pince-hegyi-csatorna mellett (KEF: 8100.3) és a Nádásdűlőn (KEF: 8199.2)), majd 2016. 05. 10-én Monostorpályi határában (Bónis-hegy D-i szegélye, KEF: 8596.4) is megtaláltuk a faj 100 virágzó tövet meghaladó állományait. 2016. 08. 18-án Lovas-Kiss Ádám találta, ugyancsak Monostorpályi határában (belterület K-i széle, felhagyott szőlő és nemesnyáras között, KEF: 8696.2) 16 töves állományát. A nyírségi állományok főképp üde élőhelyekről: nem zsombékoló magassásosból, kiszáradó láprétről, akácodosó, gyomosodó láprétszegélyből (Fábiánháza), továbbá pusztulóban lévő lápi zsombékos szegélyből (Monostorpályi) kerültek elő, egy monostorpályi állomány azonban nemesnyáras és felhagyott szőlő közötti szegélyterületen található.

A fajról részletes bemutatást és chorológiai értékelést közölt 2004-ben Király Gergely és Király Angéla (KIRÁLY & KIRÁLY 2004), ennek alapján és saját herbáriumi kutatásaink szerint a fajnak a Samicumból és a Nyírségenséből korábbi előfordulási adata nem származott, egyedül Lenti István vette át és közölte hiányosan szatmári adatunkat egy a Túr élővilágáról szóló kiadványban (LENTI 2008). Az egész Eupannonicumból csupán a Kisalföldről volt ismert.

Polystichum braunii (Spenn.) Fée: Ennek a fajnak egyetlen példányát találtuk 2006. 05. 11-én Nagyhódos külterületén, az Ásott-Túr jobb partja mentén húzódó erdőtümbben, keményfás ligeterdőben (Szatmári-sík, Samicum) (KEF: 8003.1). 2016-ban is megtaláltuk a példányt a lelőhelyen, egyértelműen jó állapotban. 2016-ban a Nyírségense területén is megtaláltuk a fajt, Újléta külterületén (Kis-erdő, KEF: 8597.3), akácodos szegélybucka tövében,

ahol keskeny elegyes ligeterdősáv húzódik, és egyébként nagyon gazdag páfrányokban (főleg a *Dryopteris carthusiana* állománya jelentős).

A fajnak korábban az Eupannonicum területéről nem közölték előfordulási adatát – egyedül Lenti István vette át és közölte hiányosan szatmári adatunkat egy a Túr élővilágáról szóló kiadványban (LENTI 2008) –, és nem találtunk alföldi lapot a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytarának herbáriumában és a Debreceni Egyetem Soó Rezső Herbáriumában sem. A faj Magyarországon nagyon szórványos előfordulása – lásd pl. SIMON (2004), PINTÉR (2009), SEREGÉLYES (1999).

Legközelebbi gyűjtései a történelmi Szatmár és Bereg megyéből: Felsőbánya (ma Románia: Baia Sprie) (Thaisz, 1913), Nagybánya (ma Románia: Baia Mare) (Jávorka, 1913), Volóc (ma Ukrajna: Воловець) (Boros, 1933), Osa (nem település, vélhetően Oszatelep az Osa és Vicsa patakok torkolatánál. Ma Ukrajna: Oca) (Soó, 1940), Szarvasháza (ma Ukrajna: Жденієво) (Boros, 1938)

Montia linearis (Douglas) Greene: Ezt a fajt 2013. 05. 22-én Beregsurány külterületén, a Méhecske-dűlőtől D-re, ecsetpázsitos rétből (KEF: 7801.3), 2013. 05. 23-án Márokpapi külterületén, a Bérelt-tag ecsetpázsitos réjtjében (Beregi-sík, Samicum) (KEF: 7800.2), majd 2015. 04. 11-én Csaholc külterületén, a Jármí-erdőtől É-ra, az Erdő-dűlőn (Szatmári-sík, Samicum) (KEF: 8002.2) találtuk. Utóbbi területen a gyepet *Elymus repens* uralja, kevés a réti ecsetpázsit, jellemzőek posványás- és veresnadrágcsenkesz-foltok. Igen mély belvizes csatornák árkolják. A rét enyhén zombékol, a *Montia* a semlyékben él.

Ennek az adventív fajnak az elterjedéséről Magyarországon keveset tudunk. Jakab Gusztáv és Molnár V. Attila cikke (JAKAB & MOLNÁR V. 2005) óta a szeghalmi előforduláson kívül nem közöltek újabb hazai adatot. Ahhoz a lelőhelyhez hasonlóan ezek az újabban előkerült állományok is a vasútvonalaktól és a forgalmas közutaktól távol találhatóak. A faj továbbra is ritkának mondható Európában: Dembicz és munkatársai (DEMBICZ *et al.* 2015) szerint 2015-ben ismert európai állománya három lengyel, két dán és egy magyar előfordulásra korlátozódott.

Köszönetnyilvánítás

Hálásan köszönjük Somlyay Lajosnak és Takács Attilának, hogy az MTM Növénytar herbáriumában és a Soó Rezső Herbáriumában a tárgyalt fajok példányait számunkra átnézték. Köszönjük Szabó Tamásnak az irodalmazásban nyújtott segítségét, továbbá Lovas-Kiss Ádámnak, hogy *Agrimonia procera* adatát közlésre átengedte!

Irodalom

- ANONYMUS (2009): *Aphanes* L. – In: KIRÁLY G. (szerk.), *Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok*. ANP Igazgatóság, Jászvafő, p. 220.
- BARTHA D., KIRÁLY G., SCHMIDT D., TIBORCZ. V., BARINA Z., CSIKY J., JAKAB G., LESKU B., SCHMOTZER A., VIDÉKI R., VOJTKÓ A. & ZÓLYOMI Sz. (szerk.) (2015): *Magyarország edényes növényfajainak elterjedési atlasza*. – Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 329 pp.
- DEMBICZ I., KOZUB L. & ZANIEWSKI P. T. (2015): Current state, habitat and potential invasiveness of *Montia linearis* (Douglas ex Hook.) Greene in Poland. – *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 84 (3): 347–356.
- GONDOLA I. (1969): Florisztikai adatok a Nyírség és környéke szántóföldjeiről. – *Botanikai Közlemények* 56 (3): 167–173.
- JAKAB G. & MOLNÁR V. A. (2005): A *Montia linearis* (Dougl.) Greene Magyarországon. – *Kitabelia* 10 (1): 121–127.
- JÁVORKA S. & SOÓ R. (1951): *A magyar növényvilág kézikönyve I.* – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KIRÁLY G. & KIRÁLY A. (2004): Az *Agrimonia procera* Wallr. előfordulása Magyarországon. – *Flora Pannonica* 2 (2): 7–23.

- LENTI I. (2008): A Túr-vidék élővilága. – In: LENTI I. (szerk.), *Hová siet a Túr...?* Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, Nyíregyháza, 199 pp.
- NIKLFIELD H. (1971): Bericht über die Kartierung der Flora Mitteleuropas. – *Taxon* 20 (4): 545–571.
- PINTÉR I. (2009): *Polystichum* Roth. – In: KIRÁLY G. (szerk.), *Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok.* ANP Igazgatóság, Jósvafő p. 83.
- SOÓ R. & MÁTHÉ I. (1938): *A Tiszántúl flórája. Flora Planitiei Hungariae Transtibiscensis.* – Editio Instituci Botanici Universitatis Debreceniensis, 192 pp.
- SIMON T. (1954): Montán elemek az Észak-Alföld flórájában és növénytakarójában III. – *Annales Biologicae Universitatum Hungariae* 2: 279–286.
- SIMON T. (2004): *A magyarországi edényes flóra határozója.* – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 845 pp.
- SOÓ R., FELFÖLDY L. & IGMÁNDY J. (1942): Pótlékok nyírségi és tiszántúli flórakutatásunk eredményeire III. – *Botanikai Közlemények* 39: 45–56
- SOÓ R. (1948): Tiszántúli flórakutatásaink újabb eredményei. Pótlások Soó-Máthé Tiszántúl flórájához V. – *Borbásia* 8 (1–8): 48–57.
- SEREGÉLYES T. (1999): *Polystichum braunii.* – In: FARKAS S. (szerk.), *Magyarország védett növényei.* Mezőgazda Kiadó, Budapest, p. 99.
- UJVÁROSI M. (1940): Pótlások Soó-Máthé "Tiszántúl flórája"-hoz. – *Debreceni Szemle* 14 (5): 104–107.
- SOÓ R. (1940): Hajdúszoboszló virágos növényei. (Pótlások Soó-Máthé: Tiszántúl flórájához, II.) – *Debreceni Szemle* 14 (7): 161–164.
- UJVÁROSI M. (1941): Adatok a borsodi sík flórájához Budai József gyűjtéséből. (Pótlások Soó-Máthé: Tiszántúl flórájához III.) – *Debreceni Szemle* 15 (1): 6–10.

Béérkezett / received: 2016. 09. 28. • Elfogadva / accepted: 2016. 10. 28.